"התחיל דבזבחים הדין שלא נזבחו לשמן כשרים אלא שלא עלו לבעלים לשם חובה, והלימוד סדר הקדשים הוא נגד הקרבת קדשים וצריך גם כן לעסוק בסדר קדשים לשמה.." (הרב אברהם חיים שור).

מסכת זבחים דף ב עמוד א

כל הזבחים שנזבחו שלא לשמן - כשרים, אלא שלא עלו לבעלים לשם חובה, חוץ מן הפסח והחטאת, הפסח בזמנו, והחטאת בכל זמן; רבי אליעזר אומר: אף האשם, הפסח בזמנו, והחטאת והאשם בכל זמן. אמר רבי אליעזר: החטאת באה על חטא והאשם בא על חטא, מה חטאת פסולה שלא לשמה, אף האשם פסול שלא לשמו[1]. יוסי בן חוני אומר: הנשחטין לשם פסח ולשם חטאת - פסולין; שמעון אחי עזריה אומר: שחטן לשם גבוה מהן - כשרין, לשם נמוך מהן - פסולין[2].

א. הכוונות הנדרשות והפעולות הדורשות כוונה

סוגייתנו דנה בהעדר כוונה לשם הקורבן ולשם הבעלים. הגמרא מוסיפה ממשנה בפרק רביעי ארבעה דברים הצריכים כוונה:

"לשם ששה דברים הזבח נזבח: לשם זבח, לשם זובח, לשם שם, לשם אשים, לשם ריח, לשם ניחוח, והחטאת ואשם - לשם חטא; א"ר יוסי: אף מי שלא היה בלבו לשם אחת מכל אלו - כשר, שתנאי בית דין הוא[3]".

"לשם זבח - לשם מה שהוקדש. לשם זובח - שיתכפר בו בעליו ולא שיתכפר בו אחר[4].

לשם שם - להקב"ה שאמר היה העולם. לשם אשים - להקטירם ולא לעשותם צלי על המזבח

לשם ריח - לאפוקי איברים שצלאן והעלן דשוב אין בהן ריח.

לשם ניחוח - לשם הנחת רוח להקב"ה שאמר ונעשה רצונו".

הגמרא לומדת את הצורך לכוון לשם דברים אלו מפסוק:

(ח) וְעָרְכוּ בְּנֵי אַהֲרֹן הַכֹּהֲנִים אֶת הַנְּתָחִים אֶת־הָרֹאשׁ וְאֶת־הַפֶּדֶר עַל־הָעֵצִים אֲשֶׁר עַל־הָאֵשׁ אֲשֶׁר עַל־הַמִּזְבֵּחַ: (ט) וְקִרְבּוֹ וּכְרָעָיו יִרְחַץ בַּמַּיִם וְהִקְטִיר הַכֹּהֵן אֶת־הַכֹּל הַמִּזְבֵּחָה עֹלָה אִשֵּׁה רֵיחַ־נִיחוֹחַ לַה':

"אמר רב יהודה אמר רב: עולה - לשם עולה, לאפוקי לשם שלמים דלא; אשים - לשם אשים, לאפוקי כבבא דלא; ריח - לשם ריח, לאפוקי אברים שצלאן והעלן דלא, דאמר רב יהודה אמר רב: אברים שצלאן והעלן - אין בהן משום ריח; ניחוח - לשם הנחת רוח; לה' - לשם מי שאמר והיה העולם[5]".

---

[1] ולפי זה הוא הדין גם בכבשי שלמי עצרת, שהוקשו לחטאת (מחלוקת ברייתות בזה במנחות מח, ב) והדעה הפוסלת שם שלא לשמה היא דעת רבי אליעזר (שיטה מקובצת דף נה, א).

[2] הלכה כתנא קמא (סתם משנה בסוף פרק א, ובסוף פרק ג, רמב"ם פסולי המוקדשים פרק טו הלכה א).

[3] ב, ב.

[4] רש"י.

[5] מו, ב.

בגמרא זו אין מקור לדין 'לשם זובח'. דין זה נלמד אצלנו, בתחילת המסכת, וכאן מציעים גם מקור נוסף לצורך בכוונה למטרת הקרבן:

"מנלן דבעינן זביחה לשמה? דאמר קרא: ואם זבח שלמים קרבנו, שתהא זביחה לשם [שלמים]...אשכחן שנוי קודש, שנוי בעלים מנלן?... אמר רב אשי, אמר קרא: ונרצה לו לכפר עליו, ולא על חבירו[6]".

ההבדל במקור עשוי ליצור הבדל בדין:

"לא מצינן למילף מהיקישא דנימא: 'ולא עלו לשם חובה ואינה מרצה בכל (מקום) הנך ו' דברים' -דההוא קרא כתיב בהקטרת אימורים, והוא עצמו שלא הוקטרו אימורים כשר[7]". אם כן, לדעת התוספות, גם בהעדר ארבע הכוונות הנוספות, הקורבן כשר בדיעבד, ועלה לבעלים לשם חובה. בהסבר הדברים ניתן להבחין בין שתי רמות של 'לשמה'. יש כוונת *לשמה* שיוצרת את מהות הדבר[8], ויש המבטאת דרישה מסויימת בתהליך. "לשמה בהקשר של שם הקרבן ושם הבעלים מגדירה את החפצא של הקורבן. שאר ארבע הדרישות מגדירות את תהליך עבודת הקורבן[9]". לכן למשל ניתן לוותר על הדרישות 'לשם ריח' ו'לשם ניחוח' בבימת יחיד[10].

אולם הרמב"ם כותב:

"וצריך שתהיה מחשבתו **בשעת שחיטת** העולה לשם ששה דברים: לשם הזבח, ולשם הזובח, ושהזבח להשם ברוך הוא, ושיקטירו לאישים, ושהקטרתו לריח בלבד, ושריח זה נחת רוח לפני השם, ואם **שחט סתם כשר** כמו שביארנו, והשוחט חטאת ואשם צריך שתהיה מחשבתו לשם אותו החטא שבא עליו[11]".

"משמע דאית ליה בכל הני דאם שחט שלא לשם אחד מהם- דאינו כשר להעלות לבעלים לשם חובה. וכל הששה דברים שוים - הפך מה שכתבו התוספות[12]".

לעומת זאת ישנו הבדל לדעת הרמב"ם בין כוונה לזבח ולבעלים לבין ארבע הכוונות האחרות. ארבע הכוונות נחוצות רק בשחיטה, בניגוד לדברי התוספות ששנו על המשנה הראשונה:

"עבודה קמייתא נקט. והוא הדין קבלה והולכה וזריקה".

מחלוקת נוספת היא לגבי ההקטרה. בעלי התוספות סוברים שגם פעולה זו זקוקה לכוונות:

---

[6] ד, א. שם מפורטים לימודים מיוחדים עבור שני הפסולים בכל ארבע העבודות.

[7] תוספות דף ב, א ד"ה כל.

[8] כגון הכוונה בכתיבת גט.

[9] שיעורי הרב אהרן ליכטנשטיין, זבחים, עמוד 42. לדעתו הסוגיה בדף ד עמוד א עוסקת "בדין לשמה כדין בזהות הקורבן.. הסוגיה בדף מו עמוד ב עוסקת בדין לשמה כדין בתהליך ההקרבה". שם הוא מבהיר דברים רבים לפי חילוק זה.

[10] משנה קיג, א.

[11] רמב"ם הלכות מעשה הקרבנות פרק ד הלכה יא.

[12] לחם משנה שם.

"ואף על גב דקתני לשם ו' דברים הזבח נזבח, הוא הדין הזבח נקטר, דהא קרא דמייתי התם בהקטרה מיירי[13]". ואילו הרמב"ם הזכיר רק שחיטה, קבלה, הולכה וזריקה: "כל הזבחים צריך העובד שתהיה מחשבתו לשם הזבח ולשם בעליו בשעת זביחה ובשעת קבלת הדם ובשעת הולכת הדם ובשעת זריקתו על המזבח[14]".

נסכם את המחלוקות:

	בלי 4 כוונות, האם הבעלים יצא?	מתי נחוצות 4 כוונות?	בהקטרה
רמב"ם	לא[15]	בשחיטה בלבד. בשאר די ב 2.	אין צורך בכל כוונה.
תוספות	כן	שחיטה, קבלה, הולכה וזריקה.	צריך את כל הכוונות

הערה חשובה: ישנו הבדל בין פסול 'שלא לשם זבח' לבין פסול 'שלא לשם בעלים', שהשני נוהג רק בזריקה, או במחשבת זריקה[16].

ב. 'סתמו לשמו' ופסול שלא לשמה

הגמרא דנה בקרבן 'סתם', שלא כיוונו בו במפורש לשמה.

"תנן: כל הזבחים שנזבחו שלא לשמן כו', טעמא דשלא לשמן, הא סתמא - עלו נמי לבעלים לשם חובה, אלמא סתמא נמי כלשמן דמי...לשם ששה דברים הזבח נזבח: לשם זבח, לשם זובח, לשם שם, לשם אשים, לשם ריח, לשם ניחוח, והחטאת ואשם - לשם חטא; א"ר יוסי: **אף מי שלא היה בלבו לשם אחת מכל אלו - כשר, שתנאי בית דין הוא**, אתנו בית דין דלא לימא לשמו, דילמא אתי למימר שלא לשמו; ואי סלקא דעתך סתמא פסול, קיימי בית דין ומתני מילתא דמיפסיל ביה[17]"?

הלכה זו, ש'סתמו לשמו' ניתן להבינה בכמה דרכים:

א. אין כל צורך במחשבה לשמה. רק מחשבה שלא לשמה הורסת. כשם שאין צורך במחשבה לאכול את הקורבן בזמנו, ואף על פי כן מחשבת פיגול הורסת.

ב. יש צורך בהקרבה לשמה אך לאו דווקא בעת ההקרבה. "אפשרות זו מתפצלת לשתי דרכים: הראשונה: שאנו מניחים שמן הסתם כוונת העובד ומחשבתו לעשותו לשמו.

---

[13] תוספות שם.

[14] רמב"ם הלכות מעשה הקרבנות פרק ד הלכה י

[15] וכן כתב בדרך אגב התשב"ץ חלק ג סימן לז ד"ה ואמרת.

[16] רש"י ד, א ד"ה וישנו בד' עבודות.

[17] ב, ב.

ג. השניה: שאין כל צורך בכוונת העובד. מכיוון שהבעלים הקדיש את הקורבן וייעדו לשמו- מעשיו של העובד נחשבים ממילא כהמשך העשייה לשם הקורבן, גם אם העובד לא חשב על כך כלל, אלא שאם העובד בחר לחשוב במפורש להיפך, הוא מפקיע את הקורבן מלהיות לשמו[18] ".

לכאורה קשה על אפשרות ב', על פי סוגיה בהמשך:

"אמר רב יהודה אמר רב: חטאת ששחטה ..לשם חולין - כשירה[19]". אם כן גם כשאין להניח כוונה מסתמא, שהרי ישנה כוונה אחרת שוללת – בכל זאת היא אינה פוסלת.

ג.שלא לשמה הורס, או שיש צורך בכוונה לשמה? השלכות.

שנינו, שקטן ששחט חולין שחיטתו כשרה, בתנאי שאחרים ראו שאינו מקלקל. מסיקה מכך הגמרא שאין צורך בכוונה לשחיטה[20]. חוקרת הגמרא האם קטן יש לו מחשבה. מפרש רש"י: "קטן יש לו מחשבה או אין לו מחשבה - כגון בשחיטת קדשים דבעי כוונה כדילפינן בשמעתא קמייתא דזבחים (דף ב) ושחט קטן **עולה לשמה-** מי הויא כוונה או לא". הגמרא ממשיכה לדון בשאלה האם ניתן לייחס לקטן מחשבה על סמך מעשיו[21]. מכל מקום רש"י הצריך שתצורף כוונה לשמה, כנראה כאפשרות השנייה, שזו כוונת העובד מן הסתם, ואין להניח כך בקטן. לפי זה קורבן קטן יהיה כשר אך לא ייחשב לבעלים. לעומת זאת בעלי התוספות סבורים כאפשרות ג, שאין צורך כלל בצירוף כוונה לשמה, וקטן עלול להרוס לגמרי: "ואינו פסול עד שיכוין שלא לשמן [וא"ת בפ"ק דחולין (דף יב:) בעי ר"י אי קטן יש לו מחשבה וכו' ופי' בקונטרס כגון בשחיטת קדשים דיליף בריש זבחים דבעי לשמה ושחט קטן עולה לשמה, מי הוי כוונה או לא? הא משמע הכא **דמסתמא נמי כשר ואינו פסול עד שיכוין שלא לשמן**] וי"ל דסתמא דקטן גרע דאין לו דעת להבין שהן קדשים וסבור שהן חולין והוה ליה **מתעסק** ופסול[22]". לפי זה קורבן קטן עלול להיות פסול לחלוטין.

השלכה נוספת היא השאלה האם ניתן לתקן תוך כדי תהליך ההקרבה. במקרה שקבלו דם שלא לשמה, אך ישנה עדיין אפשרות לקבל דם פעם נוספת והפעם לשמה.

---

[18] 'שערי היכל', הוצאת מכון המקדש, מערכה ג, עמוד יב. ספר מקיף ומומלץ, שם מצאתי חלק ניכר מן הדברים. נראה שבדרך זו הלך גם הרב ליכטנשטיין, שכתב (עמוד 44): "אם מדברים על ה'לשמה' של זהות הקורבן, יש רק כתובת אחת לקביעת זהות זו והיא הבעלים. לעומת זאת הכתובת הטבעית להחלת חלויות בתהליך ההקרבה היא המקריב, דהיינו העובד".

[19] ג,א. ראיה זו מביא בקהילות יעקב (סימן ב).

[20] חולין יב, ב.

[21] ומסיקה שמדאורייתא לא (חולין יג, א. שם בדף יב הרחבנו בזה).

[22] תוספות ב, ב ד"ה זבחים בסתם לשמן הן עומדין.

לפי אפשרות א', לא לשמה הוא הרס הקורבן, ואין דרך לתקנו. לפי האפשרויות האחרות, זהו חסרון של כוונה נצרכת לשמה ואין כל סיבה שלא להשלימו כל עוד ניתן. הגרי"ז נוקט כאפשרות הראשונה: שלא לשמה הוא פסול עצמאי:

"ונראה להביא ראיה מפסחים[23] דבעי שם: פסח ששחטו בשאר ימות השנה לשמו ושלא לשמו אי הוי עקירה או לא, ואמר רבא עלה דכשר, דהא סתמו לשמו קאי ואפי"ה כי שחיט ליה שלא לשמו כשר. אלמא אתי שלא לשמו ומפיק ליה מלשמו, ה"נ כי שחיט נמי לשמו ושלא לשמו אתי שלא לשמו ומפיק ליה מלשמו, הרי להדיא **מבואר דמחשבת שלא לשמה לא מפקיע החלות דין לשמה שחל בגופו של קרבן** והוי כלשמה ושלא לשמה, ובע"כ דהא דנפסל במחשבת שלא לשמו הוא רק משום דהוי מחשבה הפוסלת, אבל משום דבעי לשמה לא מיפסל דגם כשחישב שלא לשמה לא חסר בהלשמה[24]".

כלומר, אם יש צורך ב'לשמה' אקטיבי, לא ניתן לתאר מצב של 'לשמה ולא לשמה', שה'לשמה' אמור למחוק את ה'לא לשמה'. מכך שלא כך נקטה הגמרא, משמע ש'לא לשמה' הוא פסול עצמי. ראיה נוספת ניתן להביא מדעת יוסף בן חונאי:

"תנן, יוסף בן חונאי אומר: הנשחטים לשם פסח ולשם חטאת - פסולים. אלמא: פסולו בגופו היא, ומשום הכי ישרף מיד[25]" רואים שמחשבה לשם קורבן לא נכון היא פסול עצמי. כמו כן שנינו:

"כללו של דבר כל הנפסל במחשבה, בין שעל הראשון חישב בין שעל האחרון חישב- פסול. אף על פי שיש דם הנפש בכוס אחד- פסול[26]". הרי שלא ניתן להשלים ולתקן כוונה.

אולם כמה מהאחרונים סבורים אחרת. מפשט לשון הגמרא: "מנלן דבעינן **זביחה לשמה**? דאמר קרא: ואם זבח שלמים קרבנו, שתהא **זביחה לשם שלמים**[27]".

משמע שקיים צורך

בכוונה אקטיבית לשמה[28]. ראיה על דרך השלילה מדברי רבי יוחנן בסוגיה לקמן: "אין עושה שירים אלא חוץ לזמנו וחוץ למקומו[29]". הרי שמחשבת 'לא לשמה', שלא נמנתה שם, אינה

---

[23] ס, ב.

[24] חידושי הגרי"ז דף ב, א.

[25] פסחים עג, ב. על כך משיב ר' יוסף ענגיל שאכן זו דעת יוסף בן חוני- וחלוקים עליו חבריו. אכן שיטת רש"י היא שקורבן שנפסל בגלל מחשבת לא לשמה תעובר צורתו ולא ישרף מייד (מנחות מח, ב ד"ה ותעובר).

[26] תוספתא מסכת זבחים פרק ג הלכה ו.

[27] ד, א.

[28] רבי יוסף ענגיל מובא בשערי היכל עמוד ח..

[29] לד, ב.

יוצרת שיריים, ועדיין יש לה תקנה בכוונה מחודשת[30]. בקהילות יעקב מוכיח שכן היא גם דעת התוספות, המשווים מקרה של השם צבע לציצית לשם ניסיון ולשם ציצית, למנחה שהוקרבה לשמה ושלא לשמה[31]. הרי בציצית וודאי אין פסול אקטיבי של 'שלא לשמה', ובכל זאת השוו התוספות בין המקרים, הרי שדעתם שישנו צורך אקטיבי בלשמה, בציצית ובקורבנות[32].

שיעור זה נכתב לראשונה עבור מעלה – מרכז לציונות דתית.
לתגובות: shnufi@gmail.com

[30] טהרת הקודש, מובא בשערי היכל עמוד ח.

[31] תוספות מנחות מב, ב ד"ה מה טעם טעימה פסולה

[32] קהילות יעקב סימן ב.